

Հ.ՊԱՐՈՆՅԱՆԸ՝ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ ԵՎ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԵՄԱՔԱՆ

Ա.Մ.Աթայան

Հայ նշանավոր գրողներից շատերը եղել են ականավոր մանկավարժներ, որոնք միշտ էլ ուշադրության կենտրոնում են պահել ուսուցման ու դաստիարակության հարցերը:

Հ. Պարոնյանը արևմտահայ այն գրողներից է, որը երկար չի զբաղվել մանկավարժական գործունեությամբ, սակայն ամբողջ կյանքում նրան հուզել է սուլթանական դաժան ռեժիմի տակ ձևավորվող հայ անհատը, քաղաքացին, հայկական դպրոցների վիճակը, հայոց լեզվի և գրականության ուսուցման առաջավոր սկզբունքները: 19-րդ դարի կեսին, հատկապես Արևմտյան Հայաստանի դպրոցներում պետական միասնական վերահսկողության բացակայությունը հնարավորություն չէր տալիս միասնականություն ու կայուն վիճակ ստեղծելու՝ ուսուցման մեթոդների ու սկզբունքների հարցում: Բազմիցս մեծ երգիծաբանը քննադատել է պատրիարքարանի հսկողությամբ և բնակչության տնտեսական օժանդակությամբ գործող մասնավոր դպրոցները՝ նշելով, որ դրանցում տիրում է դասավանդման սկզբունքների և մեթոդների խառնաշփոթություն: «Ձարմանալի էին այն վարժարանները, որոնց մեջ՝ աշակերտ մը յուր գործերուն խելք չհասցուցած, առաքյալներու գործերուն վրայոք տեղեկություն կառնէր»:¹ Հենց Արշակունյաց վարժարանում սովորելիս Հ. Պարոնյանը հասկացել է, որ կրթական աշխատանքի ամբողջ ղեկավարությունը գտնվում էր հոգևորականների կամ կառավարության հետ կապված ամիրաների ձեռքին: Հոգևորականներից նա գնահատել է Պողոս Պատվելիին, աշակերտի իր նրախտագիտությունն է արտահայտել նրա հանդեպ. «Մեծ փառք ու պատիվ է ինձի նորին Սրբազնության պես դասատու մը ունեցած ըլլալս», թեպետ որպես հոգևորականի Պարոնյանը նրան քննադատել է իր «Ազգային ջոջերում»: Արշակունյաց դպրոցը Պարոնյանին եթե հիմնավոր գիտելիքներ չի տվել, ապա չի կարելի չգնահատել լեզուների ուսուցման մեջ նրա ունեցած դերը: Թերևս մայրենիի իմացությունը փոքր բան չէր այն միջավայրում, ուր հայ ընտանիքներում խոսակցական լեզուն թուրքերենն էր:

Պարոնյանի կյանքը, նրա հրապարակախոսական ու գրական գործունեությունը ուսանելի օրինակ են մեր պատանիների ու երիտասարդների համար:

1870-1871թթ. Հ. Պարոնյանը ուսուցչական աշխատանքի է հրավիրվում Սկյուտարի ճեմարանում: Թեպետ քիչ են տեղեկությունները այդ մի տարվա աշխատանքի մասին, սակայն փաստերը վկայում են, որ Պարոնյանը ճեմարանում մտերիմների լայն շրջանակ ուներ, անչափ ուշադիր էր կրթական գործի հանդեպ: «Ծաղիկ» շաբաթաթերթը նշում է. (1904, թիվ 1) «Գեղեցիկ մի սովորություն ուներ ճեմարանական ուսուցիչը. գրպանում պահում էր մի փոքրիկ տետրակ, որտեղ գրի է առնել «իր մտքին հետզհետե ներկայացած այն գաղափարները, որոնք իրեն ուշագրավ կերևան, օր մը անոնցմե օգտվելու համար իր գրվածքների մեջ»: «Գրպանի տետրս» վերնագրի տակ Հ. Պարոնյանը խոսում է վարժարանների, մանկապարտեզների դերի մասին: Ոգևորում է մեր ազգայիններին, որոնք «պիտի փութան քաջալերել նաև սույն ձեռնարկությունը»: (Խոսքը Գաղը գյուղի մանկանոց պարտեզի մասին է):²

Նման փաստերը վկայում են Պարոնյանի հայոց կրթարանների դերի ու նշանակության հանդեպ մտահոգության մասին:

Պարոնյանը դասատուի պաշտոն է վարել Կ. Պոլսի հայտնի Կեդրոնական վարժարանում, որտեղ իրենց կրթությունն են ստացել արևմտահայ գրականության, բանասիրության աչքի ընկնող դեմքեր՝ Հր. Աճառյանը, Ա. Չոպանյանը, արձակագիր Մելքոն Կյուրճյանը, բանաստեղծ Թ. Թերգյանը և ուրիշներ: Սկյուտարի ճեմարանից հետո փոխվել էին ժամանակները: Ազգային զգացումները խնդրվում էին դեռ խանձարորում: Դպրոցում վստում էին լրտեսները, բոլոր դասագրքերից սրբվել էին ազգ, ազգություն, ազատություն բառերը: Հեռատես ուսուցիչները զգուշավոր էին: Զգուշավոր էր նաև Պարոնյանը: Աճառյանն իր հուշերում պատմում է Պարոնյանի մասին, որպես բարի, ազնիվ ուսուցչի, որը ոչ մի աշակերտի «պակաս թվանշան տալ չգիտեր»: 1889-90թթ. աշխատելով Կեդրոնականում, Հ. Պարոնյանը ուսումնասիրեց երեխաների

հոգեբանությունը: Ա. Չոպանյանի վկայությամբ աշակերտներն իրենց դարակներում պահում էին ոչ թե հաշվապահական դասագրքերը, այլ «Լսիկարի» համարները:

Պարոնյանի աշխատակցած ու հիմնադրած բոլոր պարբերականները լեցուն են առ հայն ու հայկականն ունեցած սիրով: Յուրահատուկ դպրոց էր Պարոնյանի համար «Մեղու» պարբերականը: Պարոնյանի և Սվաճյանի ջերմ հարաբերությունները ուսանելի օրինակ են, վստահության, աշակերտի հանդեպ ունեցած համակրանքի, աշակերտի՝ առ ուսուցիչն ունեցած պատկառանքի լավագույն օրինակ: «Սա յուրահատուկ մի կտակ էր, որով ուսուցիչը աշակերտին էր հանձնում ոչ թե սովորական մի թերթի խմբագրությունը, այլ մի արդար դատի պաշտպանությունը: Սվաճյանը գիտակցում էր այն լծի ծանրությունը, որ դնում էր համեմատաբար երիտասարդ իր բարեկամի ուսերին, գիտեր, որ դեպի վարդապետան չէր առաջնորդում նրան, այլ մղում էր դեպի փշոտ արահետները, որտեղով անցնել անհնար էր առանց վնասվելու», - գրում է Գ. Ստեփանյանը իր «Հակոբ Պարոնյան» աշխատության մեջ:³

Գրականագետ Գ. Ստեփանյանի վկայությամբ, մեզ հասել է տպագիր մի վավերաթուղթ, որից երևում է, թե ինչպիսի ականածանքով, հարգանքով է վերաբերվել երգիծաբանը Սվաճյանի նկատմամբ, ցանկանալով անգամ հրապարակով հաշվետու լինել նրան: Պարոնյանը շարունակում էր այն պայքարը, որ 15 տարի «Մեղվի» էջերից մղել էր նրա ուսուցիչ Հ. Սվաճյանը: Աշակերտը շատ էր անցել ուսուցչից, բայց գիտակցում էր նրա մեծությունը:

Կարելի է ասել, որ հենց «Մեղու» պարբերականն է ձևավորում Պարոնյանի մեջ սեր մանկական երկի, մանկական ընթերցանության գրքի, դպրոցական ծրագրային դասագրքերի հանդեպ: «Մեղվի» փոքր կտավի գործերը հեղինակի ստեղծագործական աշխատանքի գտված արդյունքներն են՝ համեմված բազմաթիվ աֆորիզմներով, սեղմ բնութագրումներով: «Թե որ», «Ասկե անկե» վերնագրերը դաստիարակչական հետաքրքիր դպրոց են երեխաների համար: Հենց «Մեղուի» էջերից Պարոնյանի դիրքորոշումն է հնչում՝ չձանձրացնել ընթերցողին, հեռու մնալ տափակ սրամտությունից ու շաղակրատանքից: Պահանջ, որ դրված է մանկական գրականության հիմքում:

Պետք է նշել, որ Հ. Պարոնյանը բուն մանկական գրականությամբ չի զբաղվել, հատուկ մանկական երկ չի ստեղծել, սակայն քաղաքական նկատառումները նրան տարան դեպի այդ բնագավառը և մանկական երկերի հետ ծնվեցին նաև հայ դպրոցին, ուսուցմանը, մանկական գրականության տեսությանը վերաբերող նրա իմաստուն մտքերը: Մի անգամ չի Պարոնյանը տարբեր առիթներով քննադատել այն մարդկանց, որոնք ընթերցողներին սնում էին բուլվարային անեկդոտներով, հակադաստիարակչական պատմություններով, անմահ ու անիմաստ կատակներով: Բազմիցս է Պարոնյանը քննադատել վարժարանների այն ծրագրերը, որոնք ոչինչ չէին տալիս մանուկ ու երիտասարդ սերնդի դաստիարակությանը: «Պտույտ մը Պոլսո թաղերու մեջ» ակնարկաշարում քննադատական բազմաթիվ մտքերի հետ տեսնում ենք նաև Պոլսի ամենահարուստ թաղամասերից 1-ի՝ Միջագյուղի նկարագրությունը: Հարուստները միլիոններ են ծախսում իրենց գվարճությունների համար, բոլորովին չմտահոգվելով իրենց երեխաների դաստիարակության գործով: «Շատերը կը զարմանան, թե ասանկ հարուստ թաղի մը վարժարանն ինչու աղքատ մնա: Չե՞ զարմանա: Վարժարանն անոր համար աղքատ է, որովհետև թաղին մեջ հարուստներ կան»: Պարոնյանը կծու ծաղրի է ենթարկել հետադիմական Տերոյենցի կազմած դպրոցական դասագրքերը՝ գտնելով, որ դրանք սովորողների համար խիստ վտանգավոր ու վնասակար են: Թույլ երկերի նկատմամբ անհանդուրժողական վերաբերմունք ունեն Պարոնյանը: Մեծ ռեալիստի ժամանակաշրջանում հասարակական չարիք էր այն երևույթը, որ ամեն մի գրագետ մարդ փորձում էր բանաստեղծություններ գրել ու տպագրել: Գրում էին երկեր, որոնք ընթերցողի սրտի ու մտքի հետ չէին խոսում: Բարձրաճաշակ Պարոնյանը գտնում էր, որ յուրաքանչյուր երկ պետք է իր նպատակն ունենա. «Բախտին շինած բանաստեղծին պես անճոռնի բան չկա», - ասել է մեծ երգիծաբանը:

Բազմաթիվ երկերում Պարոնյանը քննադատել է անգլոամերիկյան միսիոներների «կրթա-դաստիարակչական գործունեությունը, որն ուղղակի քող էր՝ ծածկելու համար իրենց գաղութատիրական դիտավորությունները:

Խոսելով ուսուցման դասագրքերի մասին, Պարոնյանը մեծ պատասխանատվության է կոչում հեղինակներին «Ազգային կրթական խորհուրդն սա սկզբունքն ընդունած է, թե ամեն դասագիրք, որ իրեն կը ներկայացվի քննվելու, օգտակար գտնվելու, ընդունվելու, հաստատվելու և վավերացնելու համար, չկրնար խնամքով պատրաստված չլլար. ուստի շատ անգամ առանց

քննելու, օժանդակ քննիչ մասնավարի մը ձեռք քննելի հետո, կը հանձնարարեն զանոնք իբրև ընտրելագույն և առաջին յուրաքանչյուրն յուր տնտեսական մեջ», - գրում է Պարոնյանը:⁴

Քաջ գիտակցելով մանկական պարբերականի դերը երեխաների ուսուցման ու դաստիարակության պատվավոր գործում՝ Հ. Պարոնյանը վստահ ու հանդուգն քայլով նախաձեռնողը եղավ արևմտահայ «Թատրոն բարեկամ մանկանց» երկշաբաթաթերթի: Մի ժամանակաշրջանում, երբ հայալեզու շատ թերթեր, պարբերականներ հագիվ էին իրենց գոյությունը պահպանում: Սա ևս քաղաքական վստահ ու անվարան քայլ էր, հայրենասիրական գործունեություն՝ մի բարդ ու հակասական ժամանակաշրջանում: Արևմտահայերի համար կենսական հարց էր ազգային ազատագրությունը: Կենսական կարևորագույն պահանջ էր նաև հայեցի դաստիարակությունն ու կրթությունը: Դա մի ժամանակաշրջան էր, երբ օտարերկրյա գաղութարարներին խիստ ձեռնառու էր իրենց ձեռքը վերցնելու հայ երեխաների դաստիարակությունը, որպեսզի նրանց մեջ արմատավորեն հնազանդությունը, կամագրկությունը, հեռու պահեն ըմբոստ ու ազգապահպան քայլերից:

Պոլսում տպագրվում էր «Ավետաբեր տղայոց» պարբերականը՝ ամերիկյան միսիոներների միջոցներով: «Ավետաբերը» հայ իրականության հետ կապված ոչ մի նյութ չէր տպագրում, չէր անդրադառնում հայոց պատմությանը, որն այնքան անհրաժեշտ էր հայեցի դաստիարակության համար: Մինչդեռ հայ մանկական գրականության զարգացումն անհնարին էր առանց մանկական պարբերականի: Պարոնյանը խմբագրում էր «Թատրոն» թերթը, որի համար արտոնություն ունի: Որպեսզի նորից չխնդրեր արտոնությունը, որը դյուրին չէր, Պարոնյանը հիմնադրեց «Թատրոն մանկանց» երկշաբաթաթերթը, որի հիմնական նպատակը հայ մանուկների դաստիարակությունն էր: Ուրեմն մանկական պարբերականի հիմնադրման պատիվը պատկանում է Պարոնյանին, որը 1876թ. հունվարից մինչև 1978թ. կեսերը «վարար պահեց» թերթի ակունքները: Այն նախատեսված էր կրտսեր դպրոցահասակ տարիքի երեխաների համար:

«Դեռահաս տղայոց դաստիարակության համար» նախատեսված հանդեսի առաջաբանում նշվում է նրա առաջնահերթ նպատակը, որը մայրենի լեզու սովորեցնելն է, ապա՝ քաղաքացի և լավ մարդ դաստիարակելը: Պարոնյանը նշում է, որ թերթի միջոցով ցանկանում է փոքրերի համար գրական ծաղկոց մը հիմնել «և աստ կրկնել հանապազ այն բարոյական և կրթական դասերը՝ որով միայն կարելի է պատվավոր մարդ և ներհուն քաղաքացի ըլլալ»: Մեծ տեղ տալով հայերենի ուսուցմանը Պարոնյանը փորձում է հնարավոր բոլոր միջոցներով, մանկական տարբեր ժանրերի երկերով երեխաներին հայերեն սովորեցնել, որն է՝ հայեցի դաստիարակության I պայմանը.

«Ձեր մեջ, - գրում է Պարոնյանը, կան շատերը, որ գիտուն տղու մը չվայելիք բառեր կգործածեն, անոնց հայերենը չգիտնալով... Թատրոնին մեջ ևս ամեն մեկին առջև հայերենը պիտի դնեմ՝ որ դուք աշխատելով սորվիք և պետք եղած ատենը սխալ բառ չգործածեք»:

«Թատրոն մանկանցը» մի յուրօրինակ «Նախաշավիղ» է, որի գեղարվեստական նյութերը 3 խմբի են դասվում: Կան արձակ երկեր՝ պատմվածքներ, առակներ, հեքիաթներ, զանազան նյութերի մշակումներ: Չափածո երկերից՝ ատանավորներ, առակներ, հանելուկներ:

Թերթում կան նաև ֆրանսերենից կատարված բարձրարվեստ փոխադրություններ ու թարգմանություններ: Մեծ տեղ տալով բանահյուսական նյութերին, Պարոնյանը գտնում է, որ «բարոյալից առակներ կամ առասպելներ ալ պիտի դնենք, ինչպես նաև հանելուկներ՝ լուծողներուն մրցանակները խոստանալով»: Մեր դասական մանկագիրներից շատերն են մատնանշել հանելուկի ուսուցման դերը երեխայի խոսքի, շրջապատի աշխարհի ճանաչողության, տրամաբանության զարգացման գործում: Այն կարևոր ժամանց է նաև՝ հեռու պահելու երեխային յուրաքանչյուր հոռի, հակամարդկային արարքներից ու զբաղմունքից:

«Թատրոն բարեկամ մանկանց» թերթը ուներ գեղեցիկ նկարազարդում, որը ևս մանկական գրականությանը ներկայացվող պահանջներից է: Լեզուն պարզ էր ու պատկերավոր, խիստ հարազատ կրտսեր տարիքի երեխաների մտածողությանն ու ունակություններին:

Մեծ երգիծաբանը զարմանալիորեն երեխայի հետ խոսում է զգույշ ու մեղմ, նրբազգաց է, հոգով ու սրտով կապված է երեխաների հետ: Մեր նշանավոր մանկավարժները խաղը միշտ համարել են երեխայի գործունեության կարևոր բաղադրամասը: Հ. Թումանյանը գտնում էր, որ խաղը նորմա է երեխայի կյանքում: Նա ամեն ինչի խաղով է մոտենում, խաղով է ճանաչում

շրջապատը: «Շատ դասեր պիտի տամ ձեզի... աղվոր պատմություններ պիտի պատմեմ, խաղեր պիտի սորվեցունեմ, հանելուկներ պիտի ըսեմ ձեզի, որ լուծենք», - գրում է Պարոնյանը:

Մեծ գրողը խորհուրդ է տալիս երեխաներին՝ սիրով պահել թատրոնի համարները, որովհետև ամբողջ տարվա մեջ օգտակար նյութեր նրանք շատ կգտնեն այնտեղ:

«Եվ այս ամեն բաները աղեկ հասկցնելու համար՝ գեղեցիկ պատկերներ ալ պիտի դնեմ այս «թատրոնին» մեջ, անոր համար՝ չլլա որ այս լրագիրը պատռտեք կարդալն ետքը, հապա՝ պահեցեք, ինտոր որ ձեր խաղալիքը կը պահեք, գալ անգամ նոր «Թատրոն» մըն ալ պիտի խրկեմ ձեզի, ասոր քովը դրեք և իրարու կարեցեք. ասանկ ամեն անգամ մեյ-մեկ նոր «Թատրոն» առնելով՝ մեկ տարվան մեջ խոշոր գիրք մը ունեցած կըլլաք»...⁵

«Թատրոն մանկանցը» նաև բարոյական դաստիարակության լավագույն միջոց է: Ինչու հայ երեխան չիմանա վարվելակերպի ընդունված ու պատշաճ ձևերը, ինչպես ընդունել ու ճանապարհել հյուրին, ինչպես հեռու մնա օտար բարքերից: Թերթի դերը մեծ է նաև երեխաների՝ արհեստներով կողմնորոշվելու հարցում «Մանչերուն համար արհեստներուն պատմությունը պիտի ընեմ, որ երբ որ մեծնան՝ իրենց ուզած արհեստն ընտրեն...», - գրում է Պարոնյանը:

Աբովյանի «Նախաշավիղի» նման «Թատրոն» ընդգրկում է գործնական բնույթի հոգվածներ, որոնց կրթական, ճանաչողական ու դաստիարակչական դերն անչափ մեծ է: «Թատրոն մանկանցի» էջերում հանդիպում ենք աշխարհագրական, բնագիտական, պատմական բնույթի ստեղծագործություններ, նկարներ, որոնք պատկերացում են տալիս քաղաքների, բուսական ու կենդանական աշխարհների մասին: Դարձյալ քաղաքական նկատառումներով Պարոնյանը երեխաներին ծանոթացնում է Պոլսի բնակչության, նրանց ազգային պատկանելության, պանդուխտների կյանքի հետ՝ ցույց տալով, որ պատղխությունը չարիք է և որ պետք է խղճալ նրանց, լինել բարեգութ:

Մասիս սարն ու Հայաստան աշխարհը սրբության սրբոց պիտի լինեն հայ մանկան համար:

Թերևս դրան են նվիրված հանդեսի գեղեցիկ նկարները: «Մասիսեն ավելի ինչ կա մեծ, վսեմ և հիանալի, որ այնքան փառավորություն ունեցած ըլլա հիշատակությանց մեջ», - գրում է Պարոնյանը: Քանի որ Պարոնյանի հիմնական նպատակը հայեցի դաստիարակությունն է, թերթը իր համարներում զետեղել է ուսումնական նյութեր՝ թե՛ կրթական, թե՛ ճանաչողական ու դաստիարակչական:

Թերթի բարոյական խրատները նաև հայրենասիրության դաստիարակության լավագույն դպրոց են, նյութեր, որոնք փոքր հասակից մարդու կյանքը դարձնում են գեղեցիկ, սովորեցնում են գեղեցիկ ու վեհորեն ապրելու արվեստը:

«Որ ազգին ալ որ ըլլաս, ինչ վիճակի մեջ ալ որ գտնվիս, դու պահապան գինվոր մըն ես հայրենիքիդ, նա ալ իրավունք ունի քո գիտությանդ, առաքինությանդ, զգացմանդ, բոլոր գործերուդ արդյունքը վայելելու:», - գրում է Պարոնյանը, - Զինվոր ես, հայրենիքդ ծառայել մտածել, արհեստավոր՝ ճարտասանությունդ բանեցուր հայրենիքիդ զարգացման համար, գիտուն, հայրենիքիդ օգուտը խորհել և ուրիշին սովորեցուր»:

Պատմական, հայրենասիրական նյութերը շատ են թերթի էջերում («Առ հայրենիք», «Մեծ Ներսես կաթողիկոս և Պապ թագավոր», «Արամ Հայկազյան» և այլն):

Եյանքը ռեալիստական գույներով ներկայացնելը պարոնյանական արվեստի մնայուն արժանիքն է նաև մանկական երկերում: «Պզտիկ պատմություններ» շարքը ամբողջովին մարդասիրության ու անձնագոհության օրինակ է: Թերթի էջերում Պարոնյանը ամեն կերպ ջանում է լուսավորության, կրթության հարգը զգացնել տալ երեխային, քանի որ օսմանյան կառավարությունը ամեն կերպ խնդրում էր յուրաքանչյուր լուսավոր միտք: Պարոնյանը թերթի էջերում իրեն հատուկ հումորով ու երգիծանքով քննադատում է ծուլությունը, դրվատում գիտելիքը, փորձում է հայ մանկանը հեռու պահել մոլորություններից: «Բարոյական դասերի» տակ Պարոնյանն արտահայտում է իր հոգեբանական ու մանկավարժական մոտեցումները քաղաքավարության, առաքինության նկատմամբ: «Քաղաքավարությունն ալ ուրիշ առաքինությանց պես իր ծայրերն ունի: Թեթևությունը կամ քծնումը ալ կոպտության պես անհաճոյ է: Ստույգ քաղաքավարությունն այն է, որ թե քծնելն ու նվաստութենն և թե լրբութենի ու անտարբերութենեն հեռի՝ համեստաբար դիմացինին հաճելի կըլլայ»: Ուսուցման որոշակի մեթոդներ է առաջարկում Պարոնյանը՝ իր թերթում զետեղելով հարց ու պատասխանի ձևով գրված երկեր՝ որպես նյութի մատուցման ակտիվացնող մեթոդ: Թեմաները շատ են – ընտանիք,

դպրոց, շրջապատ, գույներ, ձևեր: Սյուժեները պարզ են, հակիրճ, որը ևս մանկական գրականությանը ներկայացվող պահանջներից է:

Բոլոր նյութերը համեմված են առած-ասացվածքներով, թևավոր խոսքերով, դիպուկ ու սրամիտ դարձվածքներով, ինչը հեշտընկալ է դարձնում երկը, իսկ գվարճալի բովանդակությունը իրականացնում է «ուրախ գիրք մանուկներին» պահանջը:

Բազմաթիվ վկայություններ կան այն մասին, որ Պարոնյանը կյանքի վերջին տարիներին էլ խորհել է դաստիարակության, կրթության հարցերի շուրջ: Իր նամակներից մեկում նա տարակարծիք է եղել Գր. Ջոհրապին (1890թ., դեկտ.): Դեմ էր, որ հայկական դպրոցները եվրոպական դպրոցների ծրագիրը անքննադատ օգտագործելով՝ անտեսում են տեղական պահանջները, Թուրքիայի պայմանները և պատճառ դառնում երեխաների դժբախտության, «Մենք անոնց ծրագրովը բարի քաղաքացի կըլլանք կոր, և հետո անոթությունն է բարի քաղաքացիությունն իս ալ կերթա կոր: Կրնամ այսօր 2-3000 պատանիներ ցույց տալ, որոնք անոթի են, պապամ, ասոնց մեջը կը գտնվին Եվրոպայեն եկած բժիշկներ, երկրաչափներ, երկրագործներ, փաստաբաններ և այլն: Ամեն բոյս ամեն տեղ միևնույն եղանակով չի մշակվիր:

Մարմնամարզություն կը սորվեցնեք, որպեսզի մարմինն առողջ ըլլա, չի կրցինք հասկցնել, որ մարմինը անոթի է:

...Նախ ապրեցնենք, հետո հոգին և այլն կրթենք»:

Բազմաթիվ են Հ. Պարոնյանի մտքերը հայ դպրոցի, մանկավարժության, դաստիարակության հարցերի մասին: Այսպես. «Առանց կարգապահության դպրոցը կը նմանի ջուր չունեցող ջրաղացի»:

Պարոնյանը մեծ սիրով է խոսել հայ ուսուցչի մասին, սրտի ցավով նշել նրա նյութական ծանր վիճակը. «Ամենափոքր դասատու մը ամենամեծ հարուստն ալ ելի, շատ ալ ելի կը ծառայե ազգին և անոր համար ալ ելի պատվո և հարգանաց արժանի է. անոնց արժանապատվությանը կը դաչի կոր հասկնալը, թե դասատուները ազգին ծառաները չեն, այլ տներն են»⁷, - գրում է Պարոնյանը:

Հակոբ Պարոնյանի մանկավարժական հայացքները նպաստել են հայ դպրոցի զարգացմանը: Նրա ստեղծագործությունները գետնովել են մեր դասագրքերում՝ 20-ական թվ. Սուրխատյանի «Գրական գոհարներ» գրքում, 30-ական թվ.-ի ծրագրերում, 1933թ. Չարենցի կազմած 7-րդ դասարանի լեզվի և գրականության դասագրքում: 30-ական թվականների քրեատոմատիաներում:

Պարոնյանի մանկական գրականությանը վերաբերող տեսական ու գործնական հարցերը միշտ էլ եղել են մեր նշանավոր տեսաբանների ուշադրության կենտրոնում: Անուրանալի է Պարոնյանի ծառայությունները մանկական գրականության տեսության բնագավառում: Մանկական երկի նկատմամբ մեծ պահանջկոտությունը (հակիրճ, հստակ, ճոխ լեզու, կոռ կառուցվածք, ռեալիզմ, զգացումնայնություն, տարիքային առանձնահատկությունների հաշվառում, բարոյական ու գեղագիտական դաստիարակություն և այլն): Մեծ է նրա դերը նաև մանկական գեղարվեստական խոսքի և ժանրերի զարգացման ուղղությամբ: Մանկական մանրապատումները նոր ժանր են արևմտահայ մանկական գրականության մեջ: Պարոնյանն այդ ժանրով ևս դաստիարակեց կատարյալ մարդ լինելու արվեստը՝ հետաքրքրաշարժությունն ու մատչելիությունը դարձնելով մանկական ժանրերի կարևորագույն պահանջը:

Բոլոր երկերում էլ Պարոնյանն իր համակրությունների ու հակակրությունների մեջ որոշակի է, հստակ:

Թե իր երգիծական երկերում, թե դրամաներում ու թե մանկական երկերում Պարոնյանն ունեցել է բարձր հոգի, անափ սեր դեպի ազգն ու ժողովուրդը, որովհետև առաջնորդվել է «Պարզությունն ու ճշմարտությունը այնպիսի գեղեցկություններ են, որ ամեն բանի մեջ կփնտրվին ամեն բանէ առաջ» սկզբունքով:

Ծանոթագրություններ

1. Հայ նոր գրականության պատմություն, հ. 3, Երևան, էջ 422:
2. Հ. Պարոնյան, հ. 10, 1979թ., էջ 640:
3. Գ. Ստեփանյան, Հ. Պարոնյան, Երևան, 1964, էջ 38:
4. Հ. Պարոնյան, հ. 10, 1979թ., էջ 442:
5. «Թատրոն բարեկամ մանկանց», 1876թ., թիվ 1:
6. Հ. Պարոնյան, հ. 10, 1979թ., էջ 642:
7. Նույն տեղում, էջ 192:

Паронян как педагог и теоретик детской литературы.

А.М.Атаян

Резюме

В статье отмечается, что великий армянский сатирик и драматург Паронян особо не занимался детской литературой, но политические тенденции привели его к этой сфере и вместе с детскими произведениями родились мудрые мысли, касающиеся армянской школы, обучения, теории детской литературы.

Сознавая роль детской периодики в деле обучения и воспитания детей, А.Паронян стал инициатором западноармянской периодики «Татрон барекам манканц».

Непереоценима роль А. Пароняна в развитии детской художественной речи и жанров.

Paronyan as a pedagogue and an ideologist of children literature.

A.M.Atayan

Summary

The article states that, Hagob Paronyan, the great Armenian satirist has never particularly dealt with the children's literature.

However political considerations brought him to that sphere and soon he wrote children's novels as well as some wise works concerning the Armenian school, teachory and the theory of children's literature.

Realizing the significance of the children's magazines in teaching and bringing up of children H.Paronyan initiated the publishing of "Tadron barekam mankants"(tr-d as "Theatre-the friend of children").

It's impossible to revalue the role of H.Paronyan in the development of the genres and works of the children's literature.